

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN



Zomer 1996

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Onderhoud van
groenvoorzieningen en
renovatie kasteeltuin
Amerongen uitgevoerd
door



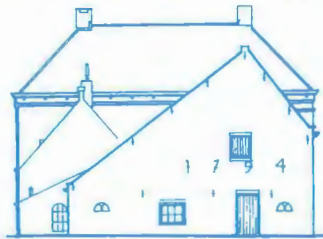
Tuin- en plantsoenaanleg

Van Ginkel

Castor 64, Postbus 11, 3900 AA Veenendaal, tel. 0318-519039

Aanschuiven!

...voor ons Stallerij-menu.
Elke zondag vanaf
12.00 uur een voor- en
hoofdgerecht naar keuze
en koffie toe voor f 29,-.



HERBERG

DEN ROODEN LEEUW

De Stallerij

Drostestraat 35, Amerongen
Tel. 0343 - 454055

KASTEEL AMERONGENBULLETIN

13de jaargang

nr. 35

zomer 1996

INHOUD

Toekomst en verleden van de Amerongse Bovenpolder	blz. 2
Historisch-geografisch onderzoek en historisch-ruimtelijke waardering van de Amerongse Bovenpolder	3
Een nieuwe bank - voor oude tuinkabouters	19
De pluktuin - juni 1996	22
Kasteel Amerongen krijgt nieuwe brug	24
De vierde Antiekbeurs Kasteel Amerongen	27
Uit de 'Oude Krant' geknipt	29
Kasteel Amerongen onder wakend oog van de Monumentenwachters	30
Rectificatie	35
Colofon	

TOEKOMST EN VERLEDEN VAN DE AMERONGSE BOVENPOLDER

Er is een stuurgroep in het leven geroepen voor het natuurontwikkelingsproject Noordoever Nederrijn. Dit project is een deel van een groter plan dat het uiterwaarden gebied bij Arnhem tot aan de stuw bij Amerongen beslaat. Een concept-plan van de in 1994 vastgestelde Ontwikkelingsvisie Noordoever Nederrijn - door de gelijknamige stuurgroep onder voorzitterschap van de provincie Utrecht - is nu gereed en wacht op uitvoering.

Met betrekking tot het Landgoed Amerongen is besloten om het bestaande agrarische karakter met daarin de sloten en de vakverdeling, niet aan te tasten.

De band tussen het Kasteel binnen de grachten, in eigendom van de Stichting Kasteel Amerongen en het gebied rondom het Kasteel, in bezit van de voormalige eigenaren van het Kasteel, zal blijven bestaan.

Het is wel de bedoeling om in de nabije omgeving zoals ten zuiden van 'Onderlangs' stukken (kwel)moeras aan te leggen. Daarnaast zal de nevengeul van de Rijn, die zich onder Remmerden afsplitst van de rivier en weer tegenover het Eiland van Maurik in de Rijn stroomt, wijder gemaakt worden en op enkele plaatsen verdiept worden. Het gebied is dan wel meer gevoelig voor overstromingen, iets wat Rijkswaterstaat de komende jaren als een groter risico heeft voorspeld.

Er is dan ook overleg tussen de Heidemaatschappij, het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden en de Stichting Kasteel Amerongen. Oplossingen worden gezocht om overstroming van tuinen en onderhuis te voorkomen, waarbij de monumentale waarde van de dijk niet uit het oog wordt verloren.

Grote delen van de Noordoever Nederrijn zullen voor wandelaars en recreatie opengesteld worden.

Met het oog op dit natuurontwikkelings project én in verband met de overstromingen die Kasteel Amerongen zowel in december 1993, als in januari 1995 teisterden, gaf de Stichting Kasteel Amerongen de opdracht aan SB4, met name de heer drs B. Olde Meierink, tot een historisch-geografisch onderzoek van de Amerongse Bovenpolder.

Het is de redactie een genoegen om, met toestemming van zowel de heer drs B. Olde Meierink (auteur), als de heren

Dr A.W. Vliegenthart (voorzitter Stichting Kasteel Amerongen) en drs W.A. van Ommeren (voorzitter Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen), het verslag van dit onderzoek in het zomerbulletin van 1996 te kunnen presenteren.

Tot slot wil de redactie van het Bulletin de Doornse Krant 'De Kaap' bedanken voor de toestemming het artikel betreffende de Noordoever Nederrijn d.d. 4 juli 1996, te mogen gebruiken als bron voor bovenstaande uiteenzetting.

* * *

**HISTORISCH-GEOGRAFISCH ONDERZOEK EN
HISTORISCH-RUIMTELIJKE WAARDERING
VAN DE AMERONGSE BOVENPOLDER**

RAPPORT

SAMENSTELLER: DRS BEN OLDE MEIERINK

Voorwoord

De Amerongse Bovenpolder is een van de breedste uiterwaarden van ons land, en is gelegen tussen de Rijn en het dorp Amerongen. De uiterwaard wordt begrensd door de rivier, de Lekdijk, de dorpskern van Amerongen (Drostestraat, Nederstraat, Zandvoort), de Rijksstraatweg en de dorpskern van Elst (Gemeente Amerongen). Het onderzoek naar de historisch-landschappelijke waarden van de Boven- en Benedenwaard te Amerongen werd in oktober en december 1994 uitgevoerd door drs Ben Olde Meierink van SB4, Samenwerkende Bureaus voor historische tuinen, parken en landschappen.

Voor dit gebied is in 1994 een natuurontwikkelingsplan gemaakt. Het onderhavige onderzoek tracht de historisch - geografische ontwikkelingen te schetsen en een waardering van de historisch-ruimtelijke samenhang te geven.

We danken drs Hans Renes van het Staring Centrum te Wage-

ningen voor het commentaar op het eerste concept en verdere adviezen.

1. Inleiding

Tussen het dorp Amerongen en de bedding van de Rijn ligt een brede strook laagland, die dichtbij de bedding overgaat in een nog lager terrein en landerijen die periodiek aan overstroming onderhevig zijn. Bij hoge waterstanden kan de hele waard veranderen in een grote watervlakte, zoals in januari 1993 gebeurde.

De oorspronkelijke loop van de Rijn is zonder uitgebreid archeologisch en bodemkundig onderzoek, zoals stroomafwaarts bij Wijk bij Duurstede plaats vond, niet meer vast te stellen. In gebieden met geringe hoogteverschillen, zoals in de omgeving van Amerongen, meandert de rivier door het laagland. In de binnenbocht van de rivier, waar de stroomsnelheid het laagst is, wordt meegevoerd zand en klei afgezet. Men noemt dit een kronkelwaard. In de buitenbocht, waar de stroomsnelheid het hoogst is, vindt afkalving plaats. Wanneer dit proces voortschrijdt, zal de rivier op een bepaald moment een grote lus vormen. Aan het begin en aan het einde van de lus ontstaan secundaire buitenbochten. Op een gegeven moment naderen deze beide bochten elkaar zo dicht, dat de rivier doorbreekt en een dode rivierarm kan ontstaan.

De stroomsnelheid heeft een belangrijke invloed op de afzettingen langs de rivier. Bij een hoge stroomsnelheid bezinken alleen de zware deeltjes, zoals grof zand en grind, terwijl bij een lage stroomsnelheid fijnere deeltjes bezinken. Zo wordt bij overstromingen, direct langs de rivier, het grove materiaal zand en grind afgezet en, verder van de bedding verwijderd waar de stroomsnelheid laag is, het fijnere materiaal, voornamelijk kleideeltjes. Dichtbij de rivier, waar het meeste materiaal wordt afgezet, ontstaan op den duur ruggen: de oeverwallen. De daarachter gelegen lagere delen, die natter zijn dan de oeverwallen, noemt men de kommen. Bij extreem hoge waterstanden zal de rivier niet alleen over de oeverwal stromen, maar kan hij ook door de oeverwal heen breken en diepe geulen in de oevers trekken en hij kan zich daarna zelfs op een andere plaats weer bij de hoofdstroom voegen. Genoemde factoren dragen ertoe bij, dat de stroom zich in de loop van de tijd verplaatst en dat de oeverwallen als ruggen in het

landschap blijven liggen. De bedding van een dode rivierarm zal in de loop van enkele decennia vrijwel dichtslibben. Slechts de bovenste decimeters zullen nog na eeuwen herkenbaar in het landschap zijn. Dit wordt een restgeul genoemd.

2. De oude Rijnlopen

In de waard is de invloed van de loop van de Rijn nog altijd groot. Er is sprake van aanwas aan deze zijde van de rivier. Deze aanwas is goed zichtbaar. In het landschap zijn de oude armen van de Rijn nog aanwezig als watergangen, of als smalle slootjes die de scheiding vormen tussen de verschillende percelen.

Aanvankelijk stroomde de Rijn/Lek vrij dicht langs het huidige dorp en de heuvelrug. Aan de voet van de heuvelrug en de Rijndijk westelijk van het Kasteel vindt men nog een deel van een restgeul, die zorgt voor de verversing van het water in de gracht van Kasteel Amerongen. De restgeul loopt verder ten westen van de aanleg en zorgt voor de afvoer van de overstort uit de gracht. Zoals we nog zullen zien werden aan het eind van de 13de en het begin van de 15de eeuw de kastelen 'Huis Amerongen' en 'Lievendaal' in deze oude restgeul gesticht.

Een tweede oude rivierloop is de Rijnsloot. Dit is een nog watervoerende oude bedding van de Rijn, die tot 1815 de grens vormde tussen Gelderland en Utrecht. Dit moet de hoofdstroom zijn geweest op het moment dat de grens tussen Utrecht en Gelderland vaste vorm kreeg. Als datum post-quem geldt het jaar 1403, toen de hertog van Gelre Johan van Zuylen beleende met een weerd, geheten 'dat Sandt', in het gerecht van Wiel gelegen '[...] noortwert tegen Amerongen ende suydwert de Rhijn langs'. Mogelijk vormde deze stroom reeds eerder de grens. Het leen van vier morgen, dat in 1286 door de Borre's aan de graaf van Holland in leen werd opgedragen, werd waarschijnlijk al vanaf die tijd als begrenzing gebruikt.

De derde voormalige Rijnloop is als een brede restgeul in de uiterwaard te herkennen tussen genoemde Rijnsloot en de huidige rivier.

3. Oude verkaveling

Algemeen wordt verondersteld dat de waarden gedurende lange tijd gemeenschappelijk bezit bleven en pas vrij laat werden verkaveld. In het geval van de Ameronger Boven-

polder beschikken we over bronnenmateriaal dat deze hypothese tegenspreekt. De Bovenpolder was in de 14de en 15de eeuw reeds voor het allergrootste deel verkaveld en als particulier eigendom in gebruik. In 14de-eeuwse bronnen worden reeds de Kleine Encker en Het Spijc genoemd. Ook schonk in 1399 en 1407 de Heer van Amerongen het door hem gestichte S. Maria Magdalenaklooster te Wijk bij Duurstede enkele percelen 'op den Encker' en in de 'Coornweert'. Interessant is een acte uit 1399. De Amerongers verklaren dat de tienden in de Rembouderwaard toekwamen aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht 'zedert die tijt, dattet van der meenten tot Amerongene te lande ghesleghen is, dat boven tsestich jaren lang gheleden is'.

Hieruit mogen we concluderen dat de gemeenschappelijke weidegebieden in de waard geruime tijd vóór 1399 werden verkaveld. Dekker meent dat de verkaveling reeds een feit moet zijn geweest toen het Kasteel Amerongen in 1286 aan de rand van de waard werd gebouwd.¹⁾

Namen als Coornweert en Encker wijzen op de aanwezigheid van bouwland. Zowel de Encker als de Coornweert kunnen worden gelokaliseerd in de Bovenpolder: de Encker westelijk van 'Huis Amerongen' en de Coornwert nog verder westelijk aan de Lekdijk.

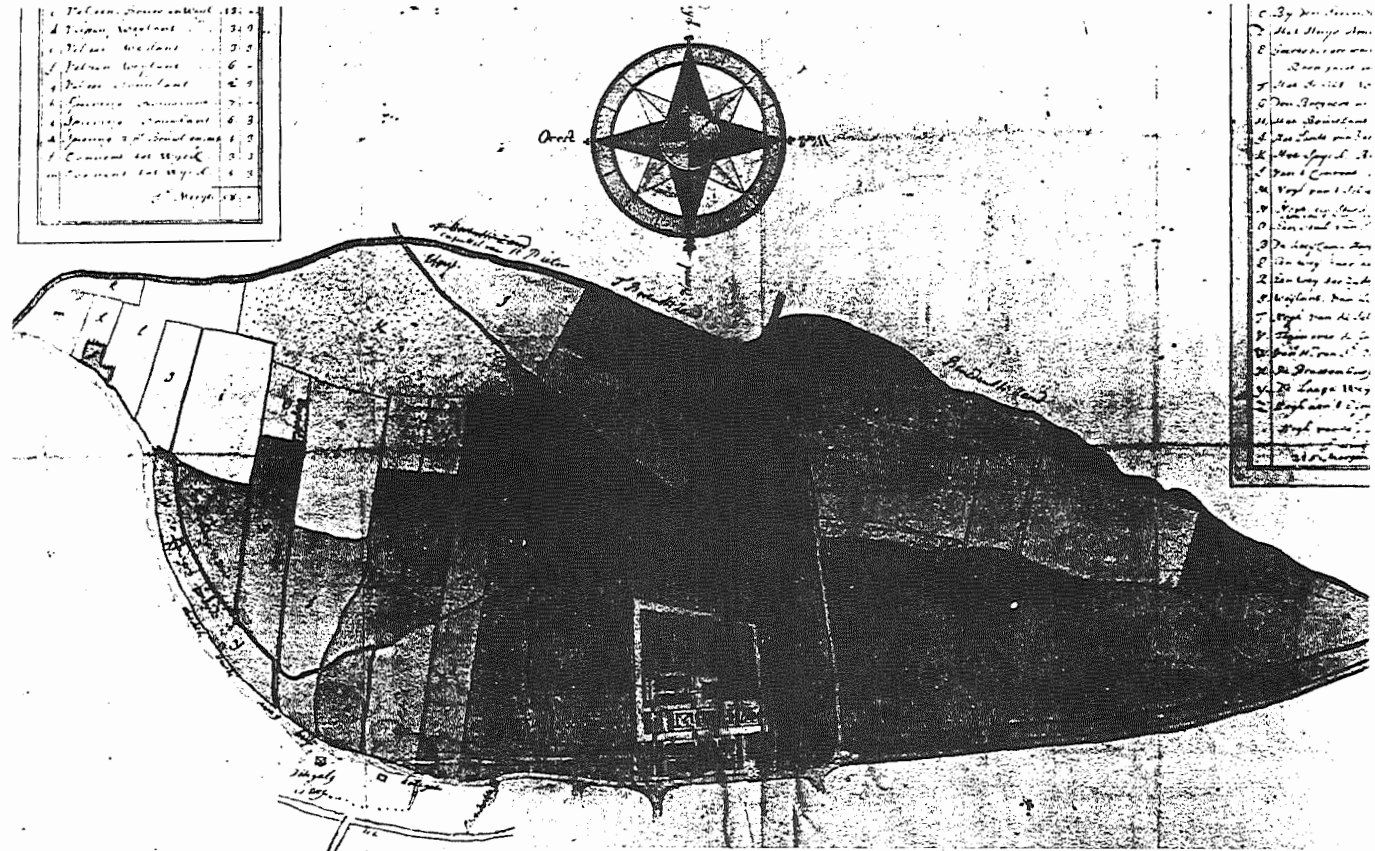
Ook uit een kaart van het oostelijk deel van de Bovenpolder, die landmeter Berck in 1597 maakte voor het Utrechtsche Domkapittel, blijkt dat in de Boven- en Benedenwaard zowel percelen wei- en hooiland als bouwland aanwezig waren. Vooral de stroomruggen, die een grovere of zavelige structuur hadden en direct aan de voormalige rivierbeddingen lagen, waren door hun hogere ligging en waterdoorlatendheid tamelijk geschikt voor akkerbouw. In de daarachter gelegen kommen, waarvan de bodem veel vochtiger was, was het wei- en hooiland gelegen.

Ook de 'Caerte vande Landerijen Tot Amerongen binnen de Kaa gelegen', die in 1696 werd gemaakt voor de Heer van Amerongen, geeft een goed beeld van de verspreiding van het bouw- en weiland. Uit deze kaart blijkt ook dat de bouwlanden het meest zuidelijk en het dichtst bij de zogenoemde kadijk lagen, evenals de boomgaarden. Zij zijn gelegen op de stroomruggen langs de derde Rijnloop.

¹⁾ C. Dekker, Het Kromme Rijngebied in de Middel-eeuwen, een institutioneel-geografische studie, Zutphen 1983, 45.

1. Tol van Bovenland	13
2. Tol van Bovenland	3 0
3. Tol van Bovenland	3 0
4. Tol van Bovenland	6
5. Tol van Bovenland	4 9
6. Tol van Bovenland	7 9
7. Tol van Bovenland	6 3
8. Tol van Bovenland	1 0
9. Tol van Bovenland	3 3
10. Tol van Bovenland	4 3
T. N. N. N.	

1. Tol van Bovenland	13
2. Tol van Bovenland	3 0
3. Tol van Bovenland	3 0
4. Tol van Bovenland	6
5. Tol van Bovenland	4 9
6. Tol van Bovenland	7 9
7. Tol van Bovenland	6 3
8. Tol van Bovenland	1 0
9. Tol van Bovenland	3 3
10. Tol van Bovenland	4 3
T. N. N. N.	



Caerte van de Landenrijn Tol Amerongen Binnen de Kaar geliegeen in de 1606.

Genoemde Kadijk is de zomerdijk, die reeds op de kaart van 1597 voorkomt en identiek zal zijn aan de Spijckdijk, die in het begin van de 15de eeuw voor het eerst werd genoemd.²⁾ De bovengenoemde boomgaarden waren in 1905 nog aanwezig, gezien de benaming eerste, tweede en derde boomgaard.³⁾ Op de Chromotopografische kaart van 1912 komen ze, evenals de bouwlanden, niet meer voor: de Bovenpolder was volledig in weiland veranderd.

Een vergelijking van de kavelgrenzen van de kadastrale minuut uit 1832, met de huidige luchtfoto's, toont aan dat ca. 95% van de kavelgrenzen uit 1832 bewaard gebleven is. Vergelijking van de kaart van 1832 met de oudere kaarten uit 1696 en 1597 leert dat de huidige kavelstructuur in ieder geval ouder dan 1600 is en, gezien de topografische benamingen, nog vrijwel geheel als middeleeuws kan worden beschouwd.

4. Visuele relatie Waard, Dorp en Kasteel Amerongen

De Ameronger Bovenpolder is een van de breedste waarden van Nederland, waardoor men vanaf Amerongen en directe omgeving een zeer wijds, bijna oneindig vergezicht heeft. Een dergelijk vergezicht over een open landschap is voor Nederland met sterk verstedelijkt platteland vrij uitzonderlijk. In het uiterste zuidoosten van de Bovenpolder is de aanwezigheid van een steenfabriek storend, maar meer nog dan deze fabriek verstoort de kraanmachinisten-school in Elst het landschappelijke beeld. Evenals bij Wageningen vindt bij Amerongen een confrontatie plaats tussen de beboste heuvelrug en het onbebouwde waardenlandschap. De situatie zoals bij Amerongen vindt men slechts bij een aantal Limburgse Maasdorpen. In tegenstelling tot andere riviersteden en dorpen vindt men in Amerongen een 'buitendijkse' bebouwing langs de Drostestraat, Nederstraat en Zandvoort. Hierdoor heeft men van de waard een

²⁾ Zie Rijksarchief Utrecht (RAU), Bisschoppelijk Archief, inv. nr. 279, fol 5 'Item beleent Johan van drybergen Enen stenen huys mitter hoffstede myt alle synre tymmeringe ende myt thien margen lants soe die samentlick inden kerspel van Amerongen gelegen syn, dair boven ende beneden naest gelegen syn Elyss erven van Amerongen strecken de mytten enen eynde aen den spyckdyck ende mytten anderen eynde aen die ghemeyne strate van den dorpe tot Amerongen voirss...vi febr. anno mxcvii '

³⁾ RAU, Huis Amerongen, inv. nr. 590

Het westelijke deel van de Amerongse Bovenpolder



heuvelrug

kerk

kasteel

levendig gezicht op de achterzijde van de sterk afwisselende bebouwing met de bijbehorende hellende achtererven en tuinen. Het terrein achter het grote witgepleisterde blokvormige herenhuis 'Oranjestein', uit het eind van de vorige eeuw, heeft nog de structuur en een deel van de beplanting van de door de bekende tuinarchitecten vader en zoon Wattez ontworpen aanleg.

Het dorp Amerongen versterkt deze voor Nederland bijzondere plotselinge overgang tussen het vrij kale waardenlandschap en de hoog opgaande heuvelrug. Vanaf de Rijnsteeg of Veerweg van Eck en Wiel duiken het Kasteel en de N.H. Kerk als belangrijke 'eye-catchers' op. Dat laatste geldt nog meer voor het gezicht vanaf de Rijndijk tussen Amerongen en Wijk bij Duurstede.



Gezicht vanaf de Rijndijk op Amerongen
illustratie A. Siegenbeek van Heukelom

Van verre ziet men de rode daken van het dorp en als verticaal element de laatmiddeleeuwse toren van de N.H. of Andrieskerk. Te midden van hoog geboomte is een doorzicht op het 'Huis Amerongen' gecreëerd. Dit is de, in het begin van de 18de eeuw aangelegde, centrale zicht-as vanuit de grote zaal van het Kasteel op het westelijke deel van de Bovenpolder en de Rijn. Een plan om de toen aangelegde en nog bestaande waterallee of 'grand canal' door de singel te breken en voort te zetten in de waard, westelijk van de aanleg, is niet uitgevoerd.

5. Kasteel en Waard

Het is voor de Van Reede's op Kasteel Amerongen in de 17de eeuw ongetwijfeld van groot belang geweest om dit 'middeleeuwse karakter', dat men vanaf de waard het sterkst ervaart, te behouden en zelfs te versterken. Vanwege de behoefte aan een constante wateraanvoer voor de grachten werd het Kasteel Amerongen, evenals Lievendaal, aan de voet van de heuvelrug gesticht en in een vroegere bedding van de Rijn gelegd. Beide kastelen kan men als buitendijks beschouwen. De Lekdijk die bij Amerongen aansluit op de heuvelrug zal waarschijnlijk aan het eind van de 13de eeuw zijn aangelegd. Bij de aanleg heeft de Hollandse Graaf Floris V, die in die tijd het Sticht als zijn protectoraat beschouwde, een initiërende rol gespeeld. Waarschijnlijk is er een relatie tussen het stichten van Kasteel Amerongen, waarvan de hoofdburcht één Hollands leen was, en de aanleg van de rivierdijk. Niet onmogelijk is; dat de kasteelheren bij de aanleg van de dijk een rol hebben gespeeld.

Zoals we reeds zagen, werd aan de voet van de heuvelrug in 1286 Kasteel Amerongen, en aan het begin van de 15de eeuw een weinig oostelijk daarvan Kasteel Lievendaal gesticht. Kasteel Lievendaal is omstreeks 1700 gesloopt, maar de met hoge, bomen begroeide kasteelplaats is bewaard gebleven. De ligging van kastelen buitendijks is vrij uitzonderlijk. Andere voorbeelden zijn in Utrecht niet aanwezig. Gelderse voorbeelden zijn Middachten en Doorwerth.

Zoals reeds boven is vermeld werd de ligging van 'Huis Amerongen' mede bepaald door de aanwezige strang. Deze oude Rijnloop verzorgde de wateraanvoer en ten westen van het kasteel, door middel van een duiker, de uitloop van de gracht. Waarschijnlijk volgt het noordelijke deel van de

buitengracht van Kasteel Amerongen de oorspronkelijke Rijnloop.

Toen Amerongen in de 17de eeuw werd herbouwd, heeft men bewust vastgehouden aan de oorspronkelijke situering: de ligging ten opzichte van de voorburcht en vervolgens ten opzichte van de toegang van de Drostestraat. Een speciaal opgeworpen dijk dient al sinds de 17de eeuw als waterkering, terwijl de laanbeplanting op deze dijk als windsingel functioneerde.

Een vergelijkbare situatie is nog aanwezig bij het archeologisch monument Lieveendaal. Ook hier is de omgrachte huisplaats nog aanwezig. Om de gracht loopt nog steeds de singel, die bedoeld was als defensief element en als waterkering. De beplanting op de singel contrasteert met het omringende landschap. Deze situatie bestond al in 1597, zoals op de kaart van Jan Rutgersz. van de Berch zichtbaar is.⁴⁾

Uit de genoemde kaart uit 1696 blijkt dat in die tijd vrijwel het gehele noordelijke deel van de Bovenpolder bij het Kasteel hoorde. De sterke agrarische component van de ridderhofsteden, zoals reeds in 1512 door de bisschop van Utrecht als landsheer officieel vastgelegd, is bij 'Huis Amerongen' dan sterk aanwezig. 'Huis Amerongen' is immers het middelpunt van een agrarisch bedrijf. Aan deze agrarische achtergrond ontleenden eigenaren van ridderhofsteden het recht om het platteland te vertegenwoordigen in het gewestelijk bestuur.

Ook in de kavelstructuur van de beide Huizen is de politieke situatie van de 13de eeuw nog altijd zichtbaar. Vanaf de rand van de Drostestraat en Nederstraat waren de kavels van 'Huis Amerongen', de voorburcht en Lieveendaal haaks uitgezet. De kavels eindigen enerzijds tegen de oude Rijnloop en anderzijds tegen de voormalige Spijkdijk, die als zomerdijk van de Oude Rijn fungeerde. De kavel waarop het Kasteel Amerongen staat, reikt tot aan de Oude Rijn en was een leen van de graven van Holland; de kavel waarop de voorburcht ligt was een leen van de heer van Gaasbeek, evenals de kavel waarop Lieveendaal ligt.

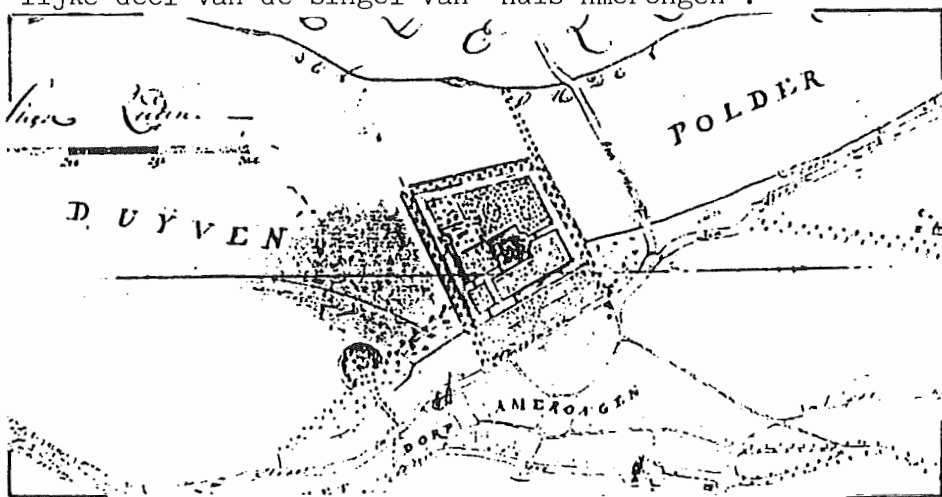
Na 1449 komen de lenen in het bezit van de Utrechtse bisschop als landsheer.

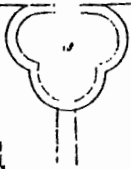
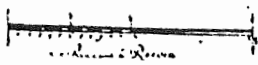
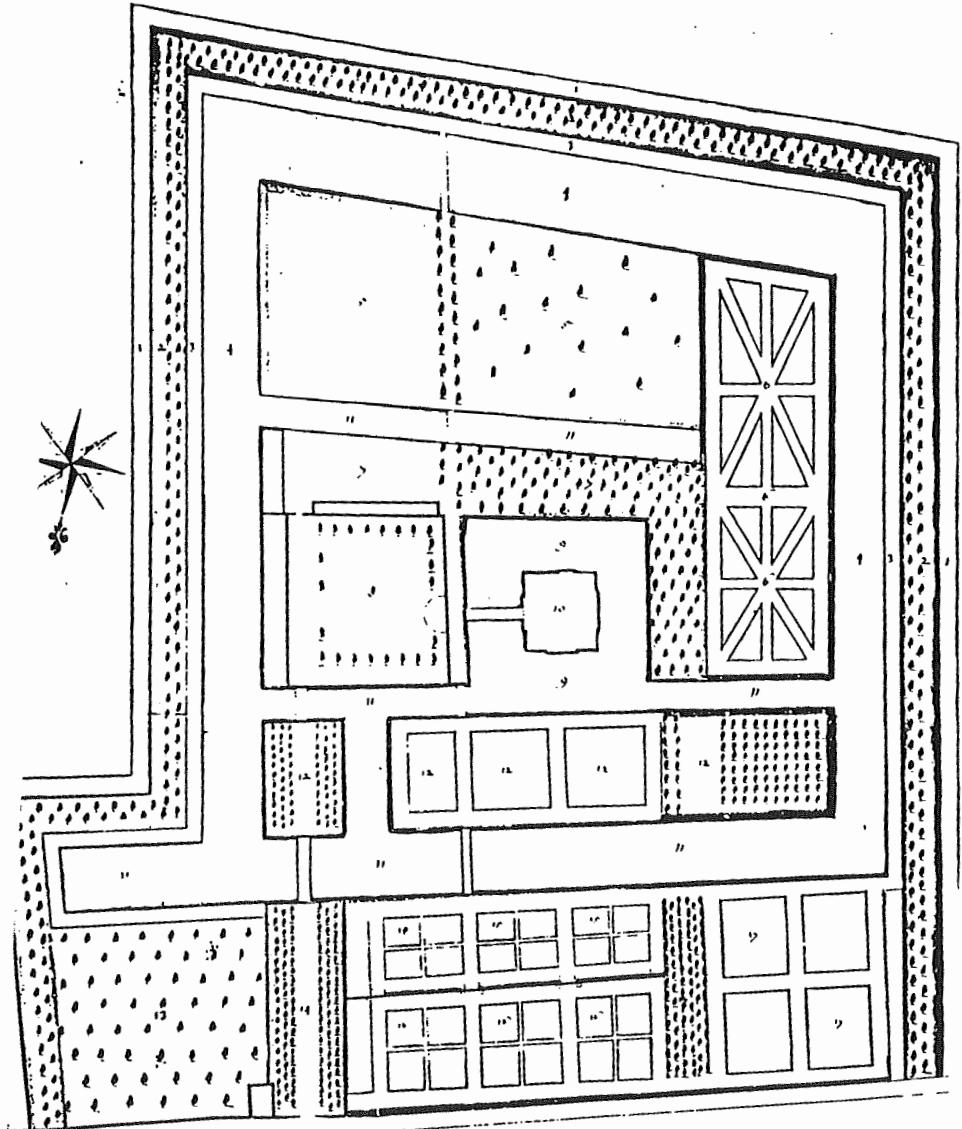
⁴ RAU, Dom, inv. nr. 1872.

Het kasteelcomplex bezit een bijzonder grote onderlinge samenhang, gevat binnen een buitengracht die aan de buitenzijde wordt omgeven door een eigen dijk, die het complex beschermt tegen hoge rivierstanden. Het gesloten en defensieve karakter dat het complex vooral aan de oostzijde heeft door de blinde achterzijde van het langgestrekte stalgebouw, wordt versterkt door deze hoge dijk. Het oude profiel van de dijk, als een van de elementen van de aanleg, bleef gehandhaafd. Dat hieraan gevaren zijn verbonden blijkt uit de overstroming van januari 1993. De dijk kent vooral aan de zuidzijde een vrijwel ongeschonden enkele laanbeplanting van eiken. De hoge gesloten kruinen versterken 's zomers en in de herfst het gesloten karakter van het Kasteel. Dat deze laanbeplanting bij het oorspronkelijke concept hoort, blijkt uit de kaart van Amerongen uit 1683 van Bernard de Roij.

6. Het Veer en de Veerweg

Het veer over de Rijn wordt voor het eerst in 1400 genoemd. Bij het veer hoort het 17de eeuwse huis in het buurtschap Wiel. De weg naar het veer heette oorspronkelijk de Rijnsteeg. De tegenwoordige Veerweg kan gedeeltelijk rond 1400 zijn aangelegd. Het noordelijkste deel volgt echter pas sinds het einde van de 18de eeuw het huidige tracé, toen tussen 1767 (zie kaart van het jachtgerecht) en 1790 de oorspronkelijke veerweg naar het oosten werd verlegd en men gebruik ging maken van het westelijke deel van de singel van 'Huis Amerongen'.





*Y como el presente es un plano de un edificio
 y no de un terreno, se ha de entender que
 las medidas que aqui se dan son de
 el edificio mismo.
 Remon de la Roche
 1773.*

Aan de rechterzijde van de weg, op een vliedberg, staat het zogenaamde waardmanshuis. Het tegenwoordige huis werd gebouwd in 1855 en vervangt een ouder gebouw dat bij een overstroming verloren ging. De hoger gelegen veerweg is een belangrijk historisch-geografisch element.

7. Conclusie

7.1 De Ameronger Bovenpolder is een van de breedste waarden van Nederland, waardoor men vanaf Amerongen en de omringende wegen een zeer wijds, bijna oneindig vergezicht heeft. Een dergelijk vergezicht over een open landschap is voor Nederland met sterke verstedelijking en horizonvervuiling vrij uitzonderlijk. Alleen in het uiterste oosten verstoort de aanwezigheid van een steenfabriek maar, nog meer van de kraanmachinistenschool in Elst, het uitzicht. Vanaf de veerweg van Maurik en Eck duiken Kasteel Amerongen en de N.H. Kerk als belangrijke 'eye-catchers' op.

7.2 Evenals bij Wageningen, vindt bij Amerongen een confrontatie tussen de beboste heuvelrug en het onbebouwde waardenlandschap plaats. De dorpsbebouwing van Amerongen, met als twee belangrijkste accenten het forse blokvormige volume van 'Huis Amerongen' en de N.H. Kerk van het dorp Amerongen, versterkt nog deze voor Nederland vrij uitzonderlijke plotselinge overgang tussen het kale waardenlandschap en de hoogopgaande beboste heuvelrug.

7.3 Het Kasteel en vooral het stalgebouw met de beide torens maken een zeer sterke visuele indruk op de beschouwer. Het is voor de Van Reede's van Amerongen in de 17de eeuw ongetwijfeld van groot belang geweest om dit 'middeleeuwse karakter', dat men vanaf de waard het sterkst kan ervaren, te behouden en zelfs te versterken. Belangrijk is de zichtas die vanuit de grote zaal aan de achterzijde van het Kasteel naar het westen is gericht. Reeds van enkele kilometers afstand ziet men het kasteel opduiken uit het geboomte van de buitenplaats.

7.4 Vanwege de uit defensieve overwegingen noodzakelijke aanwezigheid van water voor de omgrachting, zijn twee kastelen aan de voet van de heuvelrug in een oude, reeds in de 13de eeuw verdwenen waterloop gesticht. In 1286 is 'Huis Amerongen' gebouwd en aan het begin van de 15de eeuw een weinig oostelijk, kasteel Lievendaal.

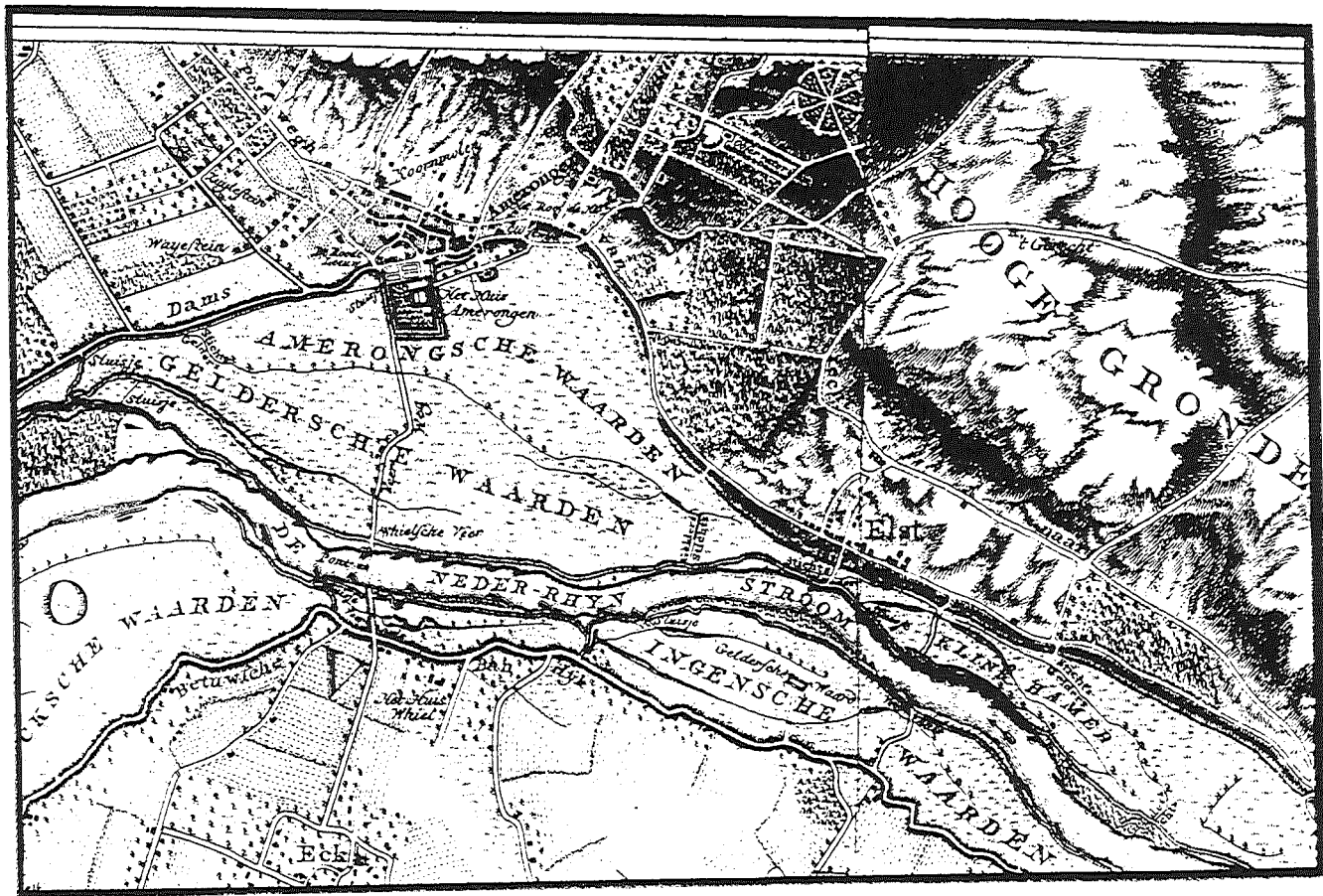
Toen 'Huis Amerongen' in de 17de eeuw werd herbouwd, heeft men bewust vastgehouden aan de oorspronkelijke situering: de ligging ten opzichte van de voorburcht en ten opzichte van de toegang van de Drotestraat. Een speciaal opgeworpen dijk dient al sinds de 17de eeuw als waterkering, terwijl de laanbeplanting op deze dijk als windsingel functioneerde. De dijk maakt een belangrijk onderdeel uit van, en wordt als onderdeel I beschreven in de redengevende beschrijving van de historische buitenplaats Amerongen, die beschermd is door de Monumentenwet 1988. Een vergelijkbare situatie is nog aanwezig bij het archeologisch monument Lievendaal. Ook hier is de omgrachte huisplaats van het in de 17de eeuw verdwenen kasteel nog aanwezig.

7.5 De bovenpolder is zeker sinds de middeleeuwen in gebruik als landbouwgebied. In stukken uit het begin van de 15de eeuw, is sprake van weiland en zelfs akkerland op de oeverwallen. Vergelijking met oud kaartmateriaal leert, dat op dit moment 95% van de verkaveling van middeleeuwse oorsprong is. De historische beplanting is beperkt tot enkele voornamelijk oost-west gerichte perceelsgrenzen en een enkele weg in de Bovenwaard.

7.6 Belangrijke historisch-geografische elementen zijn de restanten van de oude rivierloop aan de voet van de heuvelrug en de dijk, 'oude Rijn' of Rijnsloot geheten, die nog steeds water voert, alsmede een ten zuiden daarvan gelegen rivierbedding, waar grote delen van die bedding nog aanwezig zijn. Belangrijk element is ook de Kaadijk of zomerdijk. Deze loopt ongeveer gelijk aan de Rijnsloot.

7.7 De waard heeft een sterk functionele relatie met 'Huis Amerongen'. Vanaf het begin van de 18de eeuw is vrijwel geheel de waard in bezit en beheer van het Kasteel Amerongen. De sterke agrarische component van de Utrechtse ridderhofsteden, zoals reeds in 1512 door de bisschop van Utrecht als landsheer officieel vastgelegd, is bij 'Huis Amerongen' danook sterk aanwezig.

7.8 In de Bovenpolder is de oude kavelstructuur, die tenminste terug gaat tot in de 14de eeuw - wat Kasteel Amerongen betreft tot in de 13de eeuw - nog aanwezig en zichtbaar. Vanaf de rand van de Drotestraat, Nederstraat



en Zandvoort zijn de kavels haaks uitgezet en eindigen tegen een voormalige dijk (Spijkdijk), die als zomerdijk van de Oude Rijn fungeerde. In deze verkaveling is nog steeds de middeleeuwse politieke structuur af te lezen. De kavel waarop het Kasteel staat reikt tot aan de Oude Rijn en was een leen van de graven van Holland, de kavel waarop de voorburcht ligt was een leen van de heren van Abcoude-Gaasbeek, als dorpsheren van Amerongen. Dit geldt ook voor de kavel waarop Lievendaal ligt.

Afbeeldingen:

'Grote Caert van t Huijs Amerongen' van Bernard de Roij uit 1683, (RAU, 'Huis Amerongen' inv. nr. 1182) blz. 14

'Caerte van de Landerijen Tot Amerongen binnen de Kaa gelegen anno 1696 (RAU, 'Huis Amerongen' nr. 1192) blz. 7

Kaart van het jachtgerecht van Huis Amerongen uit 1767. De Bovenpolder wordt aangeduid met de naam: 'Duyvenpolder' en omgeving (RAU, Jachtgerechten kaart 1). [detail] blz.13

Detail van de kaart van de Nederrhyn- en Lekstroom van J. Engelman en F.W. Conrad 1789-1793, schaal 1 : 30 000 (gedrukt), RAU, TA 240-2) blz. 17.

Noot van de redactie:

Om redenen van mindere kwaliteit of door hun bijzonder grote afmeting, zijn enkele bijbehorende afbeeldingen tot onze spijt niet geplaatst. Verkleinen zou de duidelijkheid niet ten goede zijn gekomen.



KASTEELAMERONGEN

STICHTING VRIENDENKRING DROSTESTRAAT 20
3958 BK AMERONGEN TEL. 03434-54212

UITNODIGING

Het bestuur van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen nodigt u hierbij uit voor de jaarlijkse donateursdag, die gehouden zal worden op zaterdag 5 oktober 1996.

Programma:

- 14.00 uur: ontvangst in Koetshuis en welkom door de voorzitter de heer W.A. van Ommeren.
- ± 14.30 uur de heer K. de Boer vertelt aan de hand van dia's over het werk van PHB (Stichting tot behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen), waarna een wandeling door de tuin gemaakt zal worden.
- ± 15.45 uur: PAUZE in het Koetshuis met een kopje koffie/thee.
- ± 16.00 uur: rondwandeling door en mededelingen over kasteel en interieur in het afgelopen jaar door de conservatoren mevrouw Knuijt en de heer Van der Goes.
- ± 17.00 uur: afsluiting donateursdag 1996 in Koetshuis met een drankje en een hapje.

Tot slot nog enkele zakelijke mededelingen:

- a. de donateurskaart 1996, die u bij de ingang even moet laten zien, is strikt persoonlijk. Omdat daar in het verleden wel eens naar is gevraagd, is het mogelijk één introducê mee te brengen, waarvoor dan een entree-prijs van f.10.-- verschuldigd is.
- b. om enig inzicht te hebben in het aantal personen dat op 5 oktober naar de donateursdag komt, graag aanmelding via het strookje onderaan deze uitnodiging, met verzoek dit vóór 1 oktober 1996 te zenden aan: Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen.

Met vriendelijke groet,
Namens het bestuur:
de secretaris

Ondergetekende _____
(naam en adres)
zal op zaterdag 5 oktober a.s. met ___ perso(o)n(en) aanwezig zijn.

(handtekening)

EEN NIEUWE BANK - VOOR OUDE TUINKABOUTERS

'Tuinkabouters' zijn leeftijdloos: kleine figuurtjes, oude mannetjes en vrouwtjes van beschilderd gips, of hout, of steen - meestal van Duitse of Poolse makelij. Je kunt ze kopen in een tuincentrum - en zien staan in een tuin, langs een sloot...

Maar de èchte tuinkabouters, de lévende, Amerongse kabouters zoals wij die kennen, bewegen en werken wèl - en wij worden wèl ouder. Je ondervindt het zèlf, je herkent het bij de anderen: knieën worden stram, gebukt graven in de grond, met stijve vingers wieden, als je dat al zó veel jaren doet - en dat doen wij! - dan zou je er wel eens even bij willen zitten en om je heen kunnen kijken. Want nergens in de hele wereld lijkt de hemel zó hoog, zó wijd, zo verrùkkelijk als in de boventuin van Kasteel Amerongen. Het is een sprookje - maar het is ook ècht.

En zo kregen op 20 mei '96 de tuinkabouters een eigen bank om op te zitten. Een cadeau van mevrouw Ernee van der Linden - 't Hooft die indertijd het ontwerp maakte voor de grote border langs de muur van de Drostestraat. En die zelf ook eens tuinkabouter was.

Toen het alles begon, oktober 1983, groeiden in de boventuin de brandnetels manshoog. Bramen, opschot van esdoorn, akkerwinde, een tuin van Doornroosje waarin het kinderspeelhuisje onbereikbaar verstopt was achter àlles wat maar groeien en bloeien wilde rond de oude tamme kastanje.

Hieruit ontstond toen weer een tuin-van-voren-af-aan: spitten, wieden, kijken, bedenken - uit de eigen tuin rozen meenemen, proberen of zij het 'doen' willen. Overleggen, hopen op zon, op regen. Zó begon een groep vrijwilligers met schoffelen, harken, zaaien - tuinkabouters.

Sinds enige jaren worden de boeketten die in het Huis staan zo veel mogelijk gemaakt met bloemen, gekweekt in de 'pluktuin', op zij van de grote grasvelden. Sproeiinstallaties werden door tuinkabouters-deskundigen aangelegd - ieder jaar weer beter, slimmer uitgekiend, doelmatig en handig.

En dan nu als mijlpaal, als rustpunt tussen verleden en toekomst een gladde, bruin-houten bank aan de rand van de hoogstam boomgaard-in-aanleg.

De tuinkabouters zitten daar nu, éven - òm de beurt.



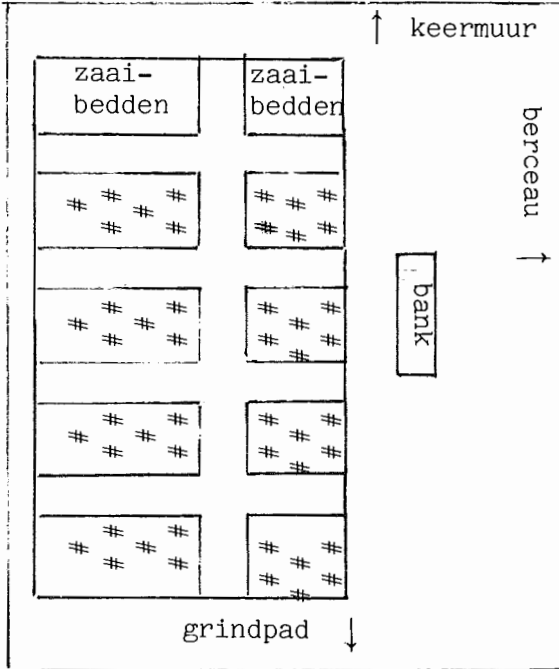
Mevrouw Ernée van der Linden - 't Hooft
zal de bank als eerste uitproberen



Trotse tuinkabouters op 'hun bank'

DE PLUKTUIN - JUNI 1996

Omdat tuinkabouters in de zomer met hun handen in de grond wroeten, hebben ze geen tijd om een stukje te schrijven over het ontstaan en 't 'hoe-en-waarom' van de pluktuin. Hierbij dus alleen een overzicht en enkele ervaringen!



vaste planten o.a.:

ridderspoor

monnikskap

cephalaria

aster

astantia

pioenroos

achillea

margriet

campanula etc.

positief:

1. een aantal enthousiaste boskabouters hebben onder leiding van een tuinkabouter een schitterende beregeningsinstallatie aangebracht - de mannelijke tuinkabouters hebben vele overuren, één zelfs overdagen gemaakt!
2. twee dolle maandagmiddagen waarop bijna alle aanwezige tuinkabouters bezig waren 250 à 280 planten te verplanten, dat wil zeggen: plant op de oude plek in de tuin uitspitten, naar pluktuin brengen, scheuren,

negatief:

onkruid!

onkruid!!

plantgat graven, daarin water sproeien,
plant erin en aanstampen (en dat 250x!!!).

3. Bijna alle planten hebben deze verhuizing overleefd en er wordt alweer geplukt voor de boeketten. onkruid!!!
4. Als enorme verrassing bood mevrouw Ernée van der Linden - 't Hooft, (oud-tuinkabouter van het eerste uur!) een prachtige bank aan, opdat wij af en toe gedurende ons geploeter wat kunnen bijkomen (en bijpraten!) en uitkijken over onze gedane arbeid! onkruid!!!!
De bank staat op een uniek plekje in de tuin met schitterend uitzicht!

Komt U ook eens zitten en kijken - (en misschien wordt U dan zó geïnspireerd dat U óók tuinkabouter wilt worden -).



KASTEEL AMERONGEN KRIJGT NIEUWE BRUG

Dit zinnetje komt U zeker niet onbekend voor; in vorige Bulletins is al eens iets verteld over de werkzaamheden. Wie er bouwen aan onze brug, leest U in onderstaand artikel van 8 mei '96 dat in de 'Rijnpost' stond afgedrukt. Met dank aan de redactie voor hun toestemming.

Jongens uit Rijksinrichting 'Overberg' werken hard: Kasteel Amerongen krijgt nieuwe brug

(door Naäma Hardeman)

OVERBERG- Momenteel wordt er op de houtwerkplaats van Rijks inrichting voor Jongens (R.I.J.) 'Overberg' hard gewerkt aan een nieuwe brug voor Kasteel Amerongen. Een echte houten ophaalbrug wordt op ouderwetse wijze gefabriceerd, onder toezicht van oud-architect A. Schellevis. Als alles naar wens verloopt, zullen de eerste stoelen, dat zijn palen waar de brug op rust, eind mei of begin juni door een aannemersbedrijf in de gracht van het kasteel geplaatst worden. Daarmee gaat men bij Kasteel Amerongen terug naar de oude situatie. Een dergelijke ophaalbrug heeft er begin vorige eeuw ook gestaan.

Nederland kent acht Justitiële inrichtingen, waarvan 'Overberg' er één is. In de anderhalf à twee jaar dat de jongens door een justitiële maatregel op 'Overberg' verblijven, volgen ze een intensief dagprogramma. Ze krijgen gewoon les, met vakken die ze ook op school zouden krijgen. Ook volgen ze een opleiding in de werkplaats om ze voor te bereiden op de toekomst: timmeren, metselen, metaal, tuin, of een consumptieve opleiding. Deze sluiten aan op een vakopleiding. De jongens krijgen ook handenarbeid, sport en facultatieve geestelijke verzorging.

H.J.Santing is afdelingshoofd van het dagprogramma: "De Rijksinrichting voor Jongens (R.I.J.) 'Overberg' heeft vijf paviljoens waarin tien jongens elk een eigen kamer hebben. De gemiddelde leeftijd van de jongens is zestien à achttien jaar."

Oud-architect Schellevis vertelt dat de jongens erg enthousiast en geïnteresseerd zijn: "Voor de brug gebruiken we de oude bouwtechnieken. De jongens gaan vragen stellen, ze willen precies weten hoe het moet en waarom het niet anders kan."

Van de Leeden, die de jongens begeleidt op de houtwerkplaats, is de grote motor achter het geheel. Zijn 'kracht' is zijn vaderlijke figuur, hij leert niet alleen het vak maar is er ook voor de jongens. Op de ruime werkplaats hangt de geur van hout. Er heerst een ontspannen sfeer. Terwijl op de achtergrond vrolijke radiomuziek klinkt, werken de jongens vrolijk voort. "We kunnen aan externe opdrachten voldoen mits het past in de opleiding," aldus Van de Leeden. Hij zegt dat de 'Overbergse' - jongens moeten leren zich te gedragen: "Ze moeten goed om kunnen gaan met andere mensen. Een middel om dit te bereiken is ze een gevoel van eigenwaarde te geven." En het is juist in de werkplaats dat de jongens zich nuttig voelen, ze werken aan een produkt.

Uit een in een archief gevonden aquarel van mevrouw van Ilsemann bleek dat de oorspronkelijke brug een ophaalbrug was. Van de Leeden loopt naar de andere kant van de werkplaats: "Hier ligt de wieg. We gebruiken ouderwetse Vlaamse telmerken". Hij laat een geel papier zien waarop verschillende telmerken vertaald zijn. "Dat is zeven rechts", zegt hij opnieuw naar de wieg wijzend.

"Jonge mensen zijn geïnteresseerd in leren," vervolgt hij, "dat heeft niets met lief of stout zijn te maken. De projecten maken het leren extra leuk: de jongens mogen echt iets maken." Over hun verleden vervolgt hij: "Ze hebben wat vernield, het zijn geen lieverdjes. De jongens die hier zijn bevinden zich aan het eind van de puberteit.

Wij geven ze hier de laatste vormende waarden. Om hier te werken moet je een beetje zedingsmentaliteit hebben." Over de werkplaats waar hij les geeft, zegt Van de Leeden: "Het is veel te mooi. Het is zonde dat je eerst met de kinderrechter in aanraking moet komen voordat je zo je vak mag leren." Eén van de jongens stelt hem een vraag.

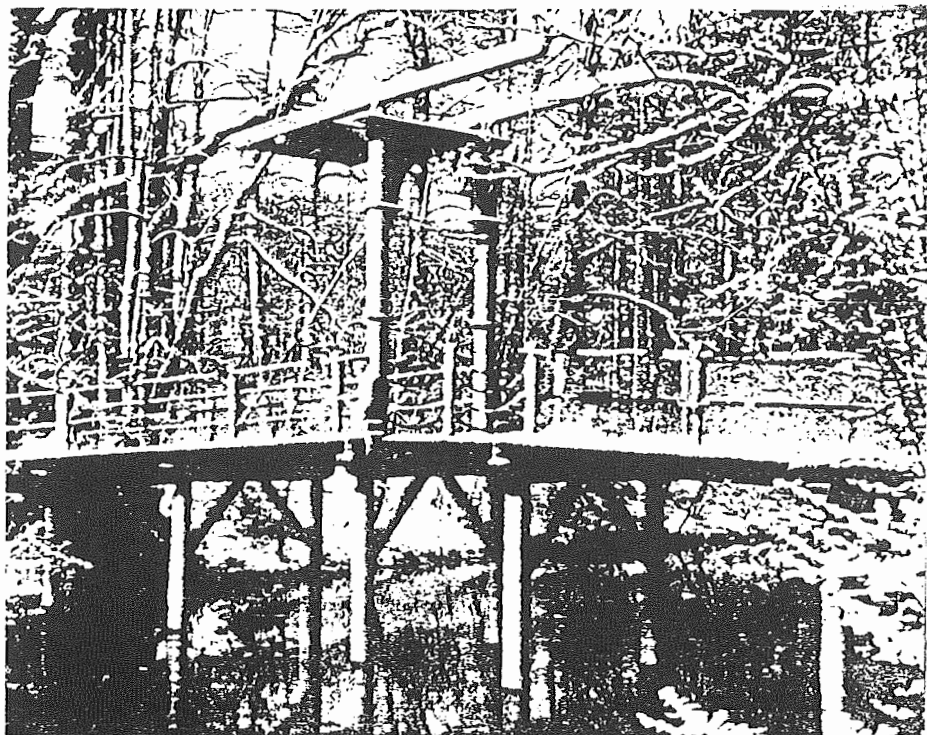
Vriendelijk geeft Van de Leeden hem instructies. "Dit is goed, maar dat had ook weg gekund," zegt hij terwijl hij naar de gleufjes in een toekomstig raamkozijn wijst.

De leider zegt dat het niet voor komt dat de jongens met tegenzin op de werkplaats zijn: "Ze krijgen hier het gevoel dat ze wat betekenen. Ze komen hier om te leren, eerst dwangmatig. Later krijgen ze er plezier in. Het komt dan vanuit henzelf. En dan heb je het gewonnen." Natuurlijk leren de jongens veel meer dan een brug maken, zo

maken ze ook pergola's of een nieuwe achterdeur. Van de Leeden leert de jongens zelf tekeningen te maken van datgene dat ze gaan maken. Alle tekeningen worden bewaard. Hij loopt naar het raam en bukt.

Aan de wand hangt een kist die hij open trekt: "Dit is een trapje, dit een kozijn en hier het landhek van die foto aan de muur. Hier heb je een tekening van een dakkapelkozijn, en dit is de spant van een dak."

De meeste opdrachten komen via het personeel binnen. Alles wat de jongens maken wordt voor materiaalprijs verkocht om concurrentie te voorkomen. Aan het eind van hun opleiding lopen de jongens drie maanden stage in de omgeving van Veenendaal. Santing: "Je mag hopen dat ze hebben geleerd voor zichzelf te kiezen als ze hier vandaan gaan en dat ze niet in hun oude milieu vervallen."



Een tijdsbeeld als leidraad bij de bouw van de brug.
Mevrouw E.M. von Ilsemann-Bentinck, aquarel.

DE VIERDE ANTIKBEURS KASTEEL AMERONGEN

Van donderdag 26 tot en met zondag 29 september 1996 wordt voor de vierde keer de inmiddels alom bekende antiekbeurs gehouden in het Koetshuis van Kasteel Amerongen. Hiermee is een oude traditie in ere hersteld. Jarenlang werden in vele kastelen en landhuizen in Nederland exclusieve antiekbeursjes gehouden maar de trend naar grotere, efficiëntere en zakelijkere beurzen in moderne expositieruimtes heeft hier een eind aan gemaakt.

Er is echter altijd behoefte blijven bestaan aan kleinschalige, exclusieve beurzen met een aanbod van hoge kwaliteit en in een sfeervolle omgeving zoals Kasteel Amerongen.

Jaarlijks bezochten ruim over de twee en een half duizend mensen de antiekbeurs en zeer velen van hen gingen niet met lege handen naar huis. De organisatoren van deze beurs zijn ervan overtuigd dat ook dit jaar weer velen de beurs zullen bezoeken en een mooi stuk of stukje kunst of antiek zullen aanschaffen, want inmiddels is wel gebleken dat de formule van de Antiekbeurs Kasteel Amerongen een succesformule is.

Naast negen antiquairs, die al eerder aan de beurs deelnamen, zullen er dit jaar een paar nieuwe gezichten te zien zijn. Deze nieuwe deelnemers zijn zo uitgekozen, dat het aanbod van de twaalf deelnemende antiquairs en kunsthandelaren nog veelzijdiger zal zijn dan het vorig jaar al was.

L'Argenterie Antique uit Gees, zal achttiende eeuws Hollands zilver en porselein meenemen, terwijl Anita Potter uit Leersum vooral negentiende eeuws zilver en juwelen uit Engeland zal tonen. Allerhande uurwerken en barometers kunt U vinden bij Willem van den Berg uit 's Hertogenbosch. Van Duyvendijk en Brouwer uit Amsterdam brengen aquarellen, tekeningen en prenten. Galerie Quintessens uit Utrecht en Ruys Interieurs uit Zeist vullen gezamenlijk een stand met schilderijen van Moderne Meesters, waaronder Raoul Dufy, Ossip Zadkine en Maurice Vlaminck, en decoratieve meubelen en objecten. Een ruime keus aan meubelen van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw, schilderijen van Oude Meesters, topografische prenten van Amerongen en omgeving, sculpturen vanaf de vijftiende eeuw, oosterse kunst en porselein, klokken, barometers en allerhande



't Huys te Amerongen Gravure door T. Ottens, 18de eeuw

kunst- en gebruiksvoorwerpen kunt U vinden bij Den Bol op Redichem Antiquairs uit Culemborg, Röell Kunst en Antiquiteiten uit Leersum, V&V Fine Arts uit Amsterdam, Diederik Vink Antiek en Restauratie uit Amerongen en Lammechien van de Walle Sanders uit Zaltbommel.

De openingstijden zijn:

donderdag 26 en vrijdag 27 september van 11 - 21 uur

zaterdag 28 en zondag 29 september van 11 - 18 uur

De toegangsprijs voor de beurs bedraagt f 7.50

* * *

UIT DE 'OUDE KRANT' GEKNIPT

Op 9 juni 1885 schrijft J.A. te Ek-en-Wiel het volgende in 'De Amerongsche Courant':

LIEVENDAAL.

"Dit goed te Amerongen, dat in 1536 door de Staten van Utrecht voor eene ridderhofstad of adellijke havezate erkend werd, - op een ouden steenen grenspaal leest men in verweerd schrift 'Riddermatigheid Lievendaal', - geraakte door opdracht van Gerrit Ploos van Amstel¹⁾ in het bezit van Maria Hondeling († 9 April 1655, dr. v. Arend bij eene v. Beusekom), wede. (geh. 1600) van Derk v. Eck v. Panthaleon, heer van Lauwenrecht en Oud-Broekhuizen († 7 Jan. 1636, zoon v. Gerard bij Aleid Ruysch), wiens tweedé zoon Derk²⁾ († 1676) er vervolgens mede is verleid, die ongehuwd stervend dit goed naliet aan Johan Willem v.E.v.P., 23 Dec. 1636 (te Rotterdam) geb. zoon zijns broeders Gerard (geb. 16 Maart 1607, heer van Oud-Broekh. en van Groenwoude, later genoemd Woudenberg, † 30 April 1645/54, geh. 10 Feb. 1633 m. Maria Justina v. Quadt tot Wickrad † 5 Nov. 1643, dr. v. Bertram bij Anna de Morgan). Na Johan Willem's dood († ongehuwd) kocht Godard³⁾ baron v. Reede, graaf v. Athlone, heer v. Amerongen († 1703), de ridderhofstad 18 Aug. (volg. Ferwerda, 18 Oct.) 1688 uit zijne nalatenschap aan, en sloopte haar, teneinde geen twee ridderhofsteden, beiden bewoonbaar, dicht bij elkander te hebben, hetgeen oneenigheid zou kunnen veroorzaken bij de uitoefening van jachtrechten. Dit goed bleef onverpoosd in het geslacht der v. Reede's, en behoort nog steeds tot het Huis Amerongen."

1) Aan hem moet derhalve Mr. Jacob v. Lennep in zijn 'Pleegzoon' (vgl. Nav. XXXIV, 308, 9), 2de dr. (1835), II, 37, 49, 50) gedacht hebben, en niet aan den later levenden Derk v. Eck, gelijk ik in Geld. Volksalm. 1874, bl.55, noot, giste. Die historische roman, waarin Frederik v. Reede († 1611), overgrootvader, en Godard v. R. († 1641), grootvader - van den straks te noemen Graaf van Athlone, als heeren van Sonheuvel (schuilnaam van Amerongen) optreden, beweegt zich tusschen 1592 en 1621 (einde van het Twaalfjarig Bestand).

Een aan Lievendaal bij Kerpen (rgdistr. Keulen) ontleende geslachtsnaam v. Liuendale komt anno 1328 in Nijh. Oork.I, bl. 244, voor; terwijl men in Bijdr. Gesch. Overijssel, IV (1877) bl. 273 aantreft Christina, dr. v. zal. Reinier v. Lievendael bij eene v. Ittersum, Aug. 1615 te Zwolle gehuwd met Jhr. Wolfgang Knoppert, heer van den Vrijthof, en die Dec. 1634 testeerde (a.w. V, 366),

2) staat op eene lidmatenlijst van 1654 (in een foliant, aanwezig in 't kerkeradaarsarchief te Amerongen), opgemaakt door Bern. Keppel, pred. te Amerongen (1654-1712), vermeld als Heere Diedrich v. Eck v. Panthaleon, ridder van Lievendaal.

3) Niet Godard Adriaan (geb. 1621, heer v. Amerongen, † 3 Jan. 1700). Deze was zijn vader en vóór dezen komt onder de v. Reede's geen Godert Adriaan voor.

< * >

Gevonden, gelezen en verzameld door J.D. van de Nadort.

* * *

KASTEEL AMERONGEN ONDER WAKEND OOG VAN DE
MONUMENTENWACHTERS

"Je moet een gevoel ontwikkelen voor defecten"

Voor de jaarlijkse inspectie van Kasteel Amerongen melden zich het koppel Joop Jansen en Roel den Daas, van de provinciale stichting Monumentenwacht Utrecht. We spreken af dat ik tijdens het werk met ze meeloop. Deze inspectie gebeurt op verzoek van de eigenaar van het pand, die met een abonnement regelmatig een nauwkeurig

onderzoek van zijn bezit krijgt. Na afloop ontvangt de opdrachtgever de gegevens verwerkt in een rapport, mogelijk met een advies voor vervanging of herstelling.

"Het tijdig aangeven van grotere reparaties geeft de eigenaar de ruimte om een spaarpot te maken. Het taalgebruik in de verslaggeving moet duidelijk zijn, zodat het begrijpelijk blijft voor de leek", legt Jansen uit.

Zijn dag is al een paar uur oud als de auto - van het formaat bestelwagen - aankomt. Elk team begint bij het depot van de Wacht, waar materiaal in opslag ligt en waar de voorraad in hun bus aangevuld kan worden.

We staan voor de Paardestal; zo dadelijk klimmen we daar naar de zolder. Jansen vertelt dat Roel den Daas wat later komt, familieomstandigheden. Het klimmen op het dak kan hij - door de betrekkelijk geringe hoogte - even alleen af. Het werken met twee man is ook bedoeld voor hun eigen veiligheid. In de provincie Utrecht gaan vijfenthalve ploeg

Houten huizen
in Durgerdam,
Noord-Holland.

Hout heeft voort-
durend zorg en
aandacht nodig.



Monumentenwachters op pad. De halve ploeg houdt zich voornamelijk bezig met 'kleine bouwobjecten', zoals woonhuizen zonder bijzondere klautersituaties. Die kunnen door één man nagelopen worden.

Voordat het werk begint, wordt ik uitgenodigd 'n kijkje in de bus te nemen. Niets slingert er in 't rond: hier heerst orde en netheid! Rond een werkbank is een timmermanshoekje ingericht; gereedschap hangt onwrikbaar in de klemmen. Deuren, laden en vakjes houden veel verborgen,

totdat Jansen een paar netjes opgerolde bundels touw tevoorschijn haalt. Veiligheidstouwen, klimtouw en touw om af te zeilen. Materiaal waar de mannen veel zorg voor dragen en, zoals ze zelf zeggen: "we controleren regelmatig op zwakke plekken. Dat geldt óók voor de ladders die we gebruiken..." Het veiligheidstuig wordt getoond. 's Morgens is het een vast ritueel: eerst de overall aan, er overheen het veiligheidstuig, dat tijdens het werk altijd gedragen wordt. Joop Jansen showt: hij stapt in het tuig als in een broek, de stevige, brede banden gaan over de schouders, gespen klikken dicht. Er zit een extra band aan, waarmee de mensen zich kunnen vasthaken aan een overdwars gespannen touw of aan rvs-ogen op hooggelegen daken, maar ook aan hun ladder. "Bij werk op de torenspits wordt een andere veiligheidsgordel gedragen", voegt hij eraan toe. Nog meer deurtjes en laadjes gaan open. Een foto-toestel, een verrekijker, maar ook gewoner materiaal zoals een metselaar of timmerman gebruikt. Daar is een deur met een doodshoofd erop: gif! De vijand van elk monument kan daarmee om zeep geholpen worden. Een gasmasker hoort erbij. Boktor, bonte knaagkever of houtworm; geen pardon! Op de werkplek zitten ze nooit om iets verlegen, bezems, emmers, gewone en leien dakpannen, koperen nagels en buizen, in de autobus - naar eigen ideeën ingericht en getimmerd - heeft alles zijn plaats.

We staan op de Paardestalzolder. "Hier, evenals aan de overkant (uit het raam wijzend naar 't Kasteel) gaat het om de staat waarin de kap verkeert. Van binnen, maar ook van buiten." Verfwerk op ramen en kozijnen ontsnapt niet aan hun spiedende blikken. Evenmin verrot houtwerk of lekkages. Het valt allemaal mee: het pand is nog niet zo lang geleden gerestaureerd.

Een houten trapje leidt ons naar het luidklokje. Het ijzerwerk rondom wordt goed nagekeken op verankeringen en roestvorming. Het uurwerk valt buiten het werkerterrein van de beide heren.

Op mijn vraag of er ook vrouwen te vinden zijn onder de Monumentenwachters blijkt, dat er in Noord-Holland één vrouw deelneemt aan de inspectietochten. Mits er geen onderscheid gemaakt wordt zijn de mannen niet tegen. "Zij zal op het werk net zo goed een zware vijf-meter-ladder moeten kunnen hanteren" is de mening. Hoe de samenstel-

ling van een team ook is, 't werken op grote hoogten vraagt een zorgvuldige houding: zorg voor elkaars veiligheid. Last van hoogtevrees past niet in dit vak, evenmin als vermoeidheid of stress. De heren gaan verder met 't in ogen-schouw nemen van 't dak. Morgenochtend 't Kasteeldak, waarvan Den Daas zegt dat je dat beter 'smorgens kunt inspec-teren dan 'smiddags: "leien kunnen in de zon zó warm wor-den, dat je er een ei op kunt bakken". De zolder is dan evenredig warm. Hoogtevrees weerhoudt mij ze te volgen.

Wanneer ik 'smiddags bij het Kasteel aankom staat Jansen losjes in de dakgoot, zo'n 22 m. boven de entree. Behendig en snel worden ladders en ander werkmateriaal met touwen naar beneden getakeld. Den Daas staat op het bordes en kan alles zonder stoten in ontvangst nemen en afvoeren.

Even later kom ik Den Daas weer tegen in het onderhuis. Hij draagt twee emmers boordevol 'zwart spul'. Nu is pas te zien dat z'n gezicht en handen zwarte vegen vertonen.

"Heb je de schoorsteen geveegd? Hoort dat er ook bij?"

"Nee", antwoordt hij laconiek, "dit komt uit de dakgoot, die heb ik net schoongemaakt." De dakgoten worden op lek-ken en op de kwaliteit van het lood gecontroleerd. Dat is alleen te zien als ze schoon zijn.

Gewapend met ladders, gereedschapstas en de looplampen-op een-accu (die 'savonds op het depot opgeladen worden), be-klimmen we de trappen naar zolder. Eerst nog maar het dak op. Via een piepend en krakend deur-luikje klimmen we - héél veilig - in de dakgoot. Dit is een dakgoot tussen twee daken en zo breed als een fietspad. In de verte ligt Wijk. De leien worden geïnspecteerd, bij het strijklicht zie je snel breuk. De mannen werken alle punten af, terwijl Jansen uitlegt dat de Monumentenwacht niet concurrerend werkt. "Kleine defecten worden ter plaatse hersteld, dat is om erger te voorkomen."

Langs de zelfde weg terug naar binnen. We zien hier een veel'oudere dakkapel, die vroeger aan de buitenkant van 't dak moet hebben gezeten. maar nu is ingebouwd.

Langzaam glijdt de lichtbundel van de lantaren langs de hanebalken, waarbij op moeilijk te onderzoeken plaatsen de verrekijker goed van pas komt. Den Daas heeft hoger in de kap z'n weg gevonden. Zonder vaste afspraken nemen deze Monumentenwachters ieder telkens een deel van de zolder voor hun rekening.

Bij de houten gewelfribben - boven de Bovengalerij - wurmt Den Daas zich tussen balken en planken. Met zijn schroevendraaier steekt hij in de balken op zoek naar de slechte stukken. Boktor, waarschijnlijk? Het dier knaagt gangen en de sporen zie je. Oud boormeel, donker van kleur, wordt weggeveegd. Op het schone gebiedje omkringt Den Daas met een krijtje wat gaatjes. "Bij de volgende beurt kun je zien of de boktor actief is." Verderop is geen nieuw boorstof meer te zien: die plek was in 1994 aangekruist. Bij de bestrijding worden nippels in de balk geboord en wordt - onder hoge druk - gif ingespoten. Het hout raakt verzadigd: geen tor/kever kan meer uitvliegen.

Stukken van de schouwmantel die hier in opslag liggen, trekken de aandacht. De Monumentenwachters zijn beiden zeer geïnteresseerd in (kunst)historie. De 'Legpuzzel op reuzenformaat'(Bulletin herfst '93, nr. 27, blz. 4) komt ter sprake. Nieuwelingen doorlopen een cursus van 1½ jaar over bouwstijlen, bouwconstructies en dergelijke. "t Is een zelfstudie die discipline vraagt en interesse in het vak", beaamt Den Daas. Beide heren komen uit de bouw: "voor een Monumentenwachter is dat een eerste vereiste voor enig begrip van bouwconstructies. Lessen worden nagekeken door één van de collega's; daar leren beiden weer van. Ik deed het zó goed dat er voor Joop weinig te corrigeren viel", zegt Roel den Daas lachend. "Echt geen lol aan", Jansen knikt instemmend: "als alles goed is valt er niks te zeuren ..."; ik moet toch wel een béétje in de oppositie blijven? We lachen er hartelijk om. Aan het eind van de cursus is er een certificaat als beloning; examens worden niet afgenomen.

De aandacht gaat weer terug naar de kap, de lichtbundels priemen tot in de donkerste hoeken. Hier is overleg gewenst: de mannen lichten elkaar bij en beraadslagen. "Naar buiten", is de conclusie. Daar wordt de ladder tegen het dak gezet en Den Daas klimt - gezekerd (door de extra lijn van z'n gordel) aan de ladder - naar de hooggelegen schoorsteen. De ander houdt met z'n volle gewicht de ladder op z'n plaats. Er wordt gewisseld en nu klimt Jansen. Na een tweede overleg wordt er binnen een foto gemaakt van de verdachte plek. Samen met het rapport gaat de foto naar de eigenaar van het pand.

RECTIFICATIE

In het vorige Bulletin - voorjaar '96, blz. 15 - is tot onze spijt de naam van de familie J.J.Eyffius te Amerongen niet vermeld als eigenaar van de door mevrouw E.M. von Ilsemann-Bentinck geschilderde aquarel. De redactie biedt hiervoor haar excuses aan.

* * *

COLOFON

Bulletin Kasteel Amerongen

Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen
tel. 0343 - 454212

Kasteel open: 1 april - 1 november
dinsdag t/m vrijdag 10 - 17 uur
za-, zon- en feestdagen 13 - 17 uur
's maandags gesloten

Redactie: A.M. van Heijst
B.E.O. van der Laan
H.F. Rotgans - van Blerkom

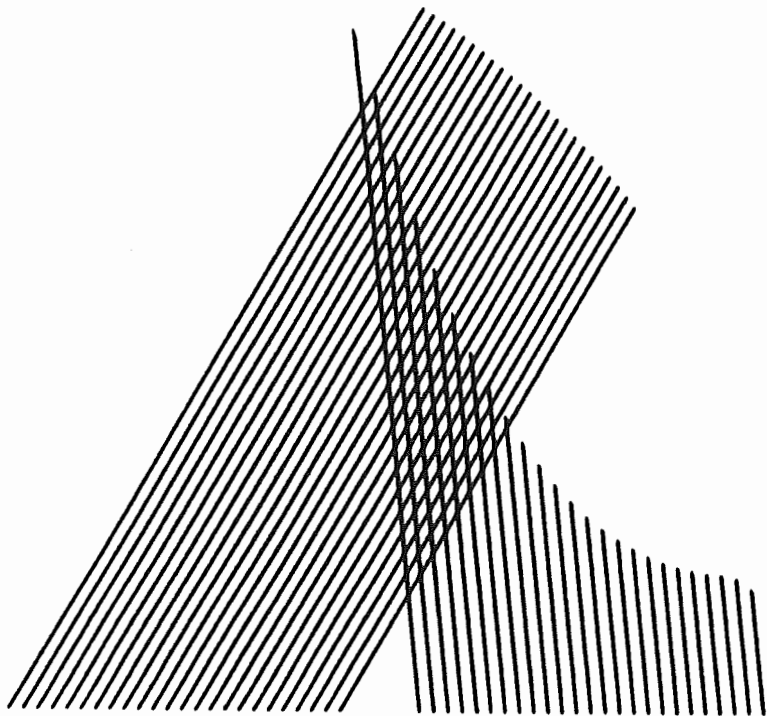
© Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze zonder voorafgaande toestemming van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

ISSN: 1382-8916

Druk: Offset, Print '81, Doorn



EVERT SNEL

P I A N O ' S - V L E U G E L S
W E R K H O V E N

TELEFOON 0343-551741 / 551577 FAX 0343-552059
BRINK 10 / 3985 SB WERKHOVEN
INKOOP, VERKOOP, VERHUUR / RESTAURATIE,
STEMMEN, ONDERHOUD / CONCERTSERVICE



INSTALLATIEBEDRIJF
MEIJER B.V.
AMERONGEN

elektrotechnisch installatiebureau * gas- en waterfitter *
lood-, zink- en dakwerk * centrale verwarming * ventilatie *
sanitair

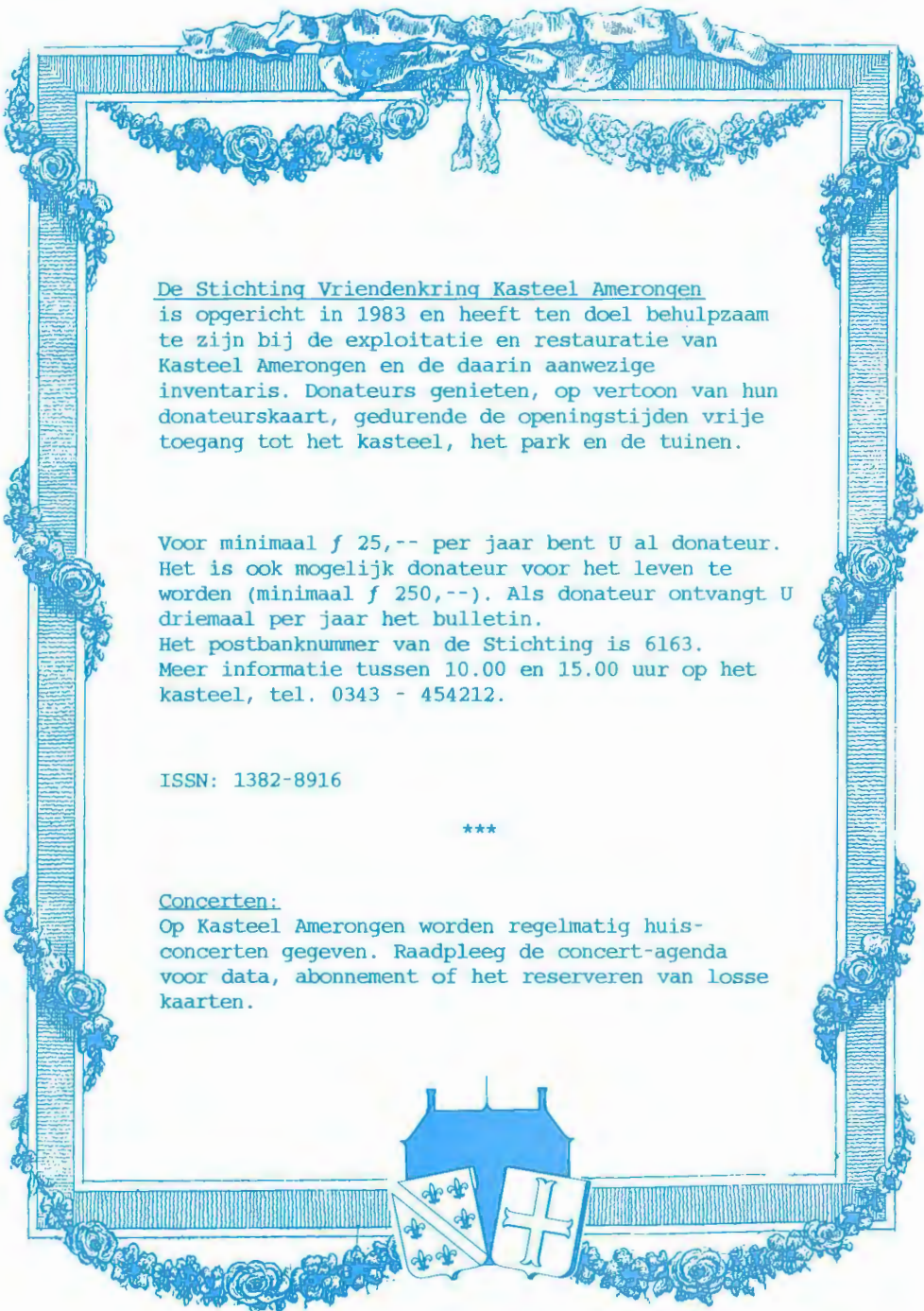
OVERSTRAAT 11 - TEL. 0343 - 451233

Aannemersbedrijf

M. Kleinveld en Zn. B.V.

Rijnstraat 1
3958 BE Amerongen
tel.: 0343 - 451756
454208

Ook voor hout- en plaatmateriaal



De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen
is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam
te zijn bij de exploitatie en restauratie van
Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige
inventaris. Donateurs genieten, op vertoon van hun
donateurskaart, gedurende de openingstijden vrije
toegang tot het kasteel, het park en de tuinen.

Voor minimaal f 25,-- per jaar bent U al donateur.
Het is ook mogelijk donateur voor het leven te
worden (minimaal f 250,--). Als donateur ontvangt U
driemaal per jaar het bulletin.
Het postbanknummer van de Stichting is 6163.
Meer informatie tussen 10.00 en 15.00 uur op het
kasteel, tel. 0343 - 454212.

ISSN: 1382-8916

Concerten:

Op Kasteel Amerongen worden regelmatig huis-
concerten gegeven. Raadpleeg de concert-agenda
voor data, abonnement of het reserveren van losse
kaarten.

